

PSIHOLOŠKI PROFIL „HERCEG-BOSANSKOG“ POLITIČARA¹THE PSYCHOLOGICAL PROFILE OF A “HERZEG BOSNIAN” POLITICIAN²**Sažetak**

Tekst je prikaz knjige *In facta* Safeta Sarića (Centar za mir i multietničku saradnju, Mostar, 2012).

Summary

This text is a review of a book under the title *In Facta* by Safet Sarić, Center for Peace and Multiethnic Cooperation, Mostar, 2012.

Kao impresivan urnek kritičke misli, knjiga „In facta“ (u činu; doista; uistinu; u srži; ustvari), autora Safeta Sarića, redovnog profesora Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, u izdanju Centra za mir i multietničku saradnju Mostar, izašla u prvoj polovini 2012. godine, jedinstveno je svjedočanstvo o ljudima, događajima, agresiji na BiH, tragediji Bošnjaka, zločincima, zlehudoj sudbini Bosne i Hercegovine, kao i infantilnosti i prevrtljivosti međunarodne zajednice i njenih predstavnika bez časti i obraza i mnoštvu drugih stvari i pojava koje je pisac „zaparao svojim oštrim perom“, pa čak i mnoge u svojoj kritici, poput „Andrićevog Radisava“, nabio na kolac, već na svoje „oštro pero“. Sa svojim minucioznim, izuzetnim kozerskim stilom i oštrom krležijanskom žaokom, Sarićev „In facta“ ne može ostaviti nikoga indiferentnim, jer naprosto fokusirani događaji, protagonisti, objekti piščeve dubinske karakterne, kulturne i etičke analize nikog ne mogu ostaviti po strani, da ga se „kao“ ne tiče. Sarićeva knjiga sa snažnim nazivom „In facta“, kako kaže *na početku* (u Uvodu), kao zbirka „ekspertiza“ nad likovima, pojavama i događajima nastala je kao izbor tekstova iz kolumni *Inter nos* (među nama, u četiri oka, u povjerenju), objavljene u listu *Hercegovačke novine* (koje više ne izlaze) u rasponu od 2004. do kraja 2008. godine. Doista, profesor Sarić je obuhvatio širok dijapazon društvene problematike, te kao heraklitovski „delfski ronilac“ zaronio je u dubine društvenih odnosa, sudbonosnih događaja i erozije morala, koja je već odavno u metastazi. Na taj način on se sa odvažnošću svog britkog izričaja drznuo, za razliku od mnogih ulizica, sahanolizaca, licemjera i raznih „agdičnih tipova“, nastojao i sa punim pogotkom uspio da stvari, pojave i protagoniste nazove pravim imenom, tj. da je ašov – ašov, da je kriminalac – kriminalac, da je zločinac – zločinac, da je ovaj netom prohujali rat – agresija od lijevog nam i desnog susjeda, a ne građanski rat gdje su svi podjednako krivi, da su zločini nad Bošnjacima u pravom smislu čin genocida, da su na bosanskohercegovačkoj sceni i dalje nacifašističke tendencije,

1 Tekst je prikaz knjige Safeta Sarića *In facta* (Centar za mir i multietničku saradnju, Mostar, 2012).

2 This text is a review of a book under the title *In Facta* by Safet Sarić, Center for Peace and Multiethnic Cooperation, Mostar, 2012.

grupacije i raznovrsni mediokriteti, da je i dalje na sceni virus pomračenog uma koji vodi konačnom „razvaljivanju“ BiH, da Mostar i dalje ostaje „grad slučaj“, da Hrvati ne odustaju od svog etnotora, morbidnog projekta trećeg entiteta sa Mostarom kao hrvatskim „stolnim“ gradom, ništa manje molim te lijepo, u kojem, zahvaljujući revnosti „kaznjeničkih bojni“ etničkog čišćenja, mogu da stoluju samo Hrvati. Tako on sa preciznošću apotekarske vage u svojim esejima daje dijagnozu mentalnog sklopa ključnih aktera u našoj nedavnoj prošlosti, a njihov ontološki habitus detektira i daje mu odrednicu u svojoj bogatoj i poetičnoj jezičkoj ornamentici, koja nam u svojoj punini gole istine otvara i „najzamagljenije“ oči i ukazuje na našu infantilnost pred silama svekolikog zla koje se uvriježilo u sve pore bosanskohercegovačkog društva. Za razliku od svih drugih koji okreću glavu od kućina u koje smo se zapleli, kako iz razloga naviknutosti na svu tu svakodnevnu žabokrečinu, što već odavno shvatamo normalnim tako i zbog nedostatka odvažnosti da se izravno suprotstavimo silama zla, koje nam permanentno mrežu pletu i usmjeravaju životne tokove u duhovnu nedodiju. Tako iz naše zlehude mrtvaje rijetko se može čuti takav „krik negodovanja“ nad zlom, tako „jaka“ ujevićevska riječ i „odgovor“ („jer meni treba jaka riječ, odgovor ili sveta smrt“ T. U.) u svakidašnjoj, grotesknoj (jadnoj) svakodnevnici, kao što je to sa svojom zbirkom „ekspertiza“ fokusirao Safet Sarić. Zbog toga su njegovi eseji veoma „ljepljivi“ i čitaju se u jednom dahu, tako da su čitaocu toliko bliski da ih odmah akceptira kao svoje, što se obično iskazuje riječima „pa i ja tako mislim“. Ali, naravno, samo analitičan, minuciozan i lucidan duh to zna i da iskaže, tako plastično da se odmah lijepi za sva čula čitalaca.

Doista, snaga pisane riječi u Sarićevoj esejističkoj „zbirci ekspertiza“ došla je do punog logičko-značenjskog, estetskog i etički strogog suda, a istovremeno tako jednostavna da se prosto automatski skenira kao svoja, tako da jednostavnost i punina su zaista ono što ovu knjigu krasí. Shodno tome vjerujem da bi (moj) profesor Vladimir Premec, čitajući ovu „zbirku“, ponovio svoju često puta izgovorenu heraklitovsku gnomu: „jednostavnost je božanska vrlina“.

Tako jednostavnim i svima prijemčivim stilom autor „zbirke“ nam razotkriva genezu mentalnog sklopa svih ključnih protagonista naše nedavne prošlosti i sudbonosnih događaja u kojima su oni imali glavne role, tako da se autor ističe kao vrstan kozer ali i politički analitičar sa izuzetno rafiniranom akribijom. Kao svjedok vremena prije agresije, tokom i nakon agresije, Sarić svoju zbirku započinje likovima iz svog zavičaja, svog Mostara, likovima koji su se još od dječaćkih dana eksponirali na čudan, ekscentričan, ali rogoabatan način, što je autor povezao sa prekrivenom zlobom koju su kasnije u zrelim godinama, sa užasima agresije, izdašno ispoljavali pa u tome i „normu prebacivali“. Kada je došla vlast „njihovog naroda“, kada su se dočepali vlasti i kada je „došlo njihovo vrijeme“, onda se pokazalo da su sve one scene iz mladosti, koje autor plastično opisuje, predskazale pravi habitus tih ljudi. Imajući to u vidu, autor svoju deskripciju likova prikazuje kao „izazovnu biografiju *enfant terrible*“ (nemoguće dijete), ljude koji svojim ponašanjem šokiraju svoju okolinu još od ranog djetinjstva. Tako autor ističe Jadranka Prlića kao prvog „prozvanog“ u mostarskom leglu guja, kao „đavolana i vragolana spremnog da iznevjeri i svoje uvjerenje u zamjenu za iznenadnu probitačnost (...), čovjeka koji je uglavnom rizikovao na račun drugih, perspektivnog igrača, ozbiljnog do smrti, spremnog na blef, koji ga neće odati, jer je dobitku podredio sav svoj nesvakidašnji talent čovjeka koji se nikad nije nasmijao (...), čovjeka koji je uvijek spreman da kidiše na plijen, čak i onda kada mu plijen izmiče iz ruku“, ističe Sarić. Tako on svoje kazivanje počinje sa haškim optuženikom i osuđenikom (prvostupanjska presuda: 25 godina zatvora) dr. Jadrankom Prličem, ključnim čovjekom zločinačke tvorevine tzv.

Hrvatske republike Herceg-Bosne, meštrom intrige, *čovjekom koji čeka* (svoju priliku, vazda u položaju kobre spremne na plijen, op. a.), nepokolebljivo i halapljivo zlorabi vlast, pa bila ona komunistička u kojoj je kao potpredsjednik posljednje komunističke BiH vlade suvereno vladao, ili one naciošovinističke herceg-bosanske, kojoj se brže-bolje prišaltao i u kojoj je također kao prvi ministar zauzimao ključno mjesto i bio mozak te NDH-azijske kopije koja je po svojim zlodjelima etničkog čišćenja, zloglasnih logora i neviđenih oblika terora, davno nadmašila svoj original. Tog prefriganca, prevrtanera, perfidnog konvertita i zlotvora u svilenom odijelu autor je genijalno skenirao kao ekscentričnog, estradnog tipa još prije njegovog zločinačkog razdoblja riječima: „On nosi Armanijevu i drugu prestižnu odjeću ne da se sviđi, već da fascinira. Svijest a ne podsvijest uvijek mu nalaže da se mora odvajati od drugih, jer njegova mimikrija ne trpi asimilaciju, on se užasava anonimnosti.“ Sa takvim moralnim habitusom on kao „vruć kolač“ odmah nakon socijalističke funkcije već je pripreman „na čeki“ i odmah prihvata onu zloglasnu, crnokošuljašku HRHB-ovsku, te vrlo brzo postaje „popularan“ sa organizovanjem hapšenja, terora i logora po Mostaru sa takvom akribičnošću da bi mu pozavidjeli i do tada mnogo „popularniji“ Francetići, Luburići i drugi zlikovci. No, i nakon rata on je „na čeki“ za visoku funkciju makar i u „razvaljenoj državi BiH“, da bi nakon toga otišao na jedno duže „čekanje“, ali sada kao haški osuđenik. Vjerujem, da je Krleža živ, da bi svoju poznatu rečenicu iz *Areteja*, „da je ljudsko zlo toliko dubok bunar da mu ne možeš vidjeti dno“, zasigurno aplicirao na Prlića i njegovu bratiju, osuđenu u prvostupanjskoj presudi na 111 godina zatvora, ali ne samo njih već i mnoge druge Sarićeve likove iz njegove „zbirke ekspertiza“.

Pored spomenutih u toj „plejadi“ zlikovaca, autor je prikazao i minuciozno detektirao u više eseja personifikaciju ljudske nakaznosti, destruktivnosti i genocidnosti, čija se geneza mogla naslutiti još od djetinjstva, jer ih se pisac živo sjeća kao likove iz svog šireg dvorišta, koji mu ni tada po nekim svojim osobinama nisu „mirisali“. Jedan od tih likova je također zlikovac iz Prlićeve kohorte, propali umjetnik i pseudogeneral Slobodan Praljak, groteskni konjoglavi lik, sa čekinjastom bijelom bradom, režiser zla, kojeg se pisac sjeća kao „klipana na biciklu“ iz Hatovske ulice u Mostaru, izdžipalog dugajliju, spodobu koja se pravi važna, „puna sebe“, koja će u vremenu agresije u svojoj punini pokazati svoj „raskošni“ talenat zla, kao stvarni bitak „slavnog vojskovođe“, sa režiserskom akademijom, od kojeg se još od spomenutih epizoda iz djetinjstva, ničeg dobrog nije moglo očekivati. Opterećen i isfrustriran bremenom neuspjeha na profesionalnom planu, Praljku kao da je rat dobro došao da svojom „moći“ generala zabašuri sve svoje nedostatke i neuspjehe (op. a.). To potvrđuje njegova „moć“ u najmorbidnijoj „režiji“ rušenja Starog mosta, veličanstvenog monumenta, simbola njegovog grada, jer sa takvim mentalnim sklopom bezrazložne nadutosti i pomračenim umom ništa iz opusa svoje umjetnosti nije mogao ni vrijedno, ni manje vrijedno napraviti. Ništa. Dobri ljudi i poslije svoje smrti nastave da žive u svojim djelima sa divljenjem cijelog čovječanstva, dok se zlikovci i rušitelji spominju samo sa gorkim okusom u ustima, koji se redovno mora ispljunuti. Kao primjer jednog gorkog ispljuvka vezano za ovaj lik je ono što pisac posebno ističe u njegovom portretu. Tako između gomile njegovih bedastoća vrhuni morbidna izjava povodom rušenja Starog mosta, „da bi za prst jednog svog bojovnika srušio stotine takvih građevina“. Ta šizofrena usporedba, kako kaže autor, najbolje svjedoči o tom čovjeku, promašenom umjetniku i tobožnjem osloboditelju „stoljetnih hrvatskih prostora“. No, u povijesti propalih ljudi i umjetnika Praljak nije jedini. I Hitler je bio promašeni umjetnik, i isto tako bio frustriran zbog neuspjeha, ali je kao morbidnu kompenzaciju imao „uspjeh“ u destrukciji i zločinima, što je spomenutom generalu zasigurno mogao poslužiti kao uzor. On je također blizak još jednoj

„čuvenoj“ ličnosti – rimskom caru Neronu, koji mu je, kako kaže pisac, „mentalni srodnik, jer je isto kao on uživao gledajući kako se umijeće, ideje, nadahnuće i ljepota urušavaju i nestaju njegovom voljom“. Ali za razliku od Nerona koji je palio Rim ne po diktatu nečije ideologije, već u stanju nervne rastrojenosti i morbidne lične uživancije, za generala Praljka pucanj i rušenje Starog mosta jeste diktat velikodržavne hegemonističke ideologije koja makijavelistički opravdava svako sredstvo koje bi je dovelo do realizacije zacrtanog cilja. Tako pored neželjenog etnikuma koji treba etnički očistiti (bolje reći istrijebiti kao korov, op. a.), što je drugim riječima čin genocida, tako i uništenje objekata koji se vežu za taj etnikum treba uništiti, što je drugačije rečeno transpozicija etničkog istrebljenja. Za generala Praljka, koji je kontaminiran tom zločinačkom ideologijom (ili je u sebi nosi od rođenja, op. a.), kojeg autor često oslovljava kao „general valjak“, kao i drugim primjerenim mu atributima, Stari most i stari dio grada nisu monumentalno blago supstituirano kroz stoljeća, spomenik nulte kategorije, univerzalno dobro koje pripada ne samo jednom etnikumu ili jednom kulturnocivilizacijskom krugu, već cijelom čovječanstvu. Ne, to je za Praljka odvratna turska i bošnjačko/muslimanska baština i naslijeđe, što se nikako ne uklapa u portret „hrvatskog stolnog grada“, te su zbog toga ružno podsjećanje na nehrvatski dio prošlosti. Rušenje Mosta, simbola grada sa neželjenim naslijeđem, možda je bila dobra prilika da se nakon toga promijeni i ime grada, pa bi se tako naprimjer mogao zvati Praljkov ili Tutin grad, ili po nekom drugom hrvatskom grotesknom liku.

Međutim, rušenje tog monumenta u službi te mračne ideologije nikoga u cijelom svijetu nije ostavilo ravnodušnim, pa je onako kako pjesma kaže: „izronit će Stari za one što ga vole“, nakon rata „izronio“ na radost svih normalnih ljudi ovog svijeta, a nažalost Praljka, „general od malog prsta“, kako pisac kaže, i nažalost njegovog poglavara, „čovjeka sa osmijehom ajkule“, koji je pod pritiskom svjetske javnosti morao doći na mjesto zločina, koji je počinio njegov slugan, rizikujući da mu okupljena masa dovikuje: „Ti si ga srušio“. Groteskni lik poglavara kome se toliko etnostado smijalo, a toliko ga obožavalo (što pisac navodi u eseju pod naslovom *Poglavar*), na mjestu, možemo reći svog zločina, oborio je glavu, pred oko Mosta okupljenom bošnjačkom masom, koju je do jučer smatrao zabludjelom stokom, koja se drznula protiv njegove volje i njegove šape, koja je sve htjela poklopiti. Unatoč svim zlodjelima, on se, kako kaže pisac, kao samozvani „dokazani povjesničar“, nadao kako će zatajiti povijesni fakat kako je javno dijelio kakvu-takvu međunarodno priznatu i suverenu zemlju, kojoj je i on, zajedno sa Miloševićem, bratom po zlu, priredio nepravedan rat.

U svojoj „zbirci ekspertiza“ autor je, poput Eriha Froma, fokusirao „anatomiju ljudske destruktivnosti“ na brdovitom Balkanu, a i šire, sa portretom mnogih zlica, nezalica, profitera, kriminalaca, klonova, skribomana, međunarodnih mešetara i razne „ljudske žgadije“ koja je u ovim bosanskohercegovačkim „vunenim vremenima“ činila razne destrukcije, zločine, kriminal i svakojaka zla. Tako Sarić „reda“ i odslikava zločince jednog po jednog, tako da čitalac dobiva potpunu „anatomiju duhovnog razvoja“ sa svim tim pikantnim pojedinostima iz njihovog životnog opusa od đačkih i studentskih dana pa do onih u kojima su počinili strašne zločine. Imajući u vidu kompletnu sliku, čitalac će imati jasnu predstavu duhovnog i društvenog razvoja zločinaca, te će na osnovu toga moći zaključiti koliko latentnog zla čuči u svim bolesno ambicioznim, nekarakternim i povodljivim ljudima koji nas okružuju. Tako pisac u plejadi zloća, zlica i frustriranih tipova koji žele da se „osvete cijelom svijetu“ zbog „prirodnog zla“ (nedostatka, mane i sl.) ističe likove: Vojislava Šešelja, koji zbog govorne mane, što ne može izgovoriti slovo „r“, a samim tim i dvije

njemu najsvetije riječi „Srbin“ i „Srbija“, Slobodana Miloševića, u čijoj porodici su se desili suicidi, kao i Radovana Karadžića, koji je oduvijek nosio animozitet prema gradu, što je izrekao i u jednom svom stihu u zbirci „Ludo koplje“, kada kaže: „Pođimo u gradove da bijemo gadove“, što je u vrijeme agresije svesrdno i činio. Građani Sarajeva se još uvijek sjećaju scene ruskog pjesnika Limonova kako mitraljira po Sarajevu, dok Karadžić, kao njegov domaćin, vidno se smješka, što mu je omogućio uživanje u „safariju“. Grotesknog tipa „srpskog subvožda“ profesor Sarić opisuje i u njegovom najjadnijem izdanju; pogrbljenog, sijede kose (nema više one divlje grive koju je Holbruk opisao u svojoj knjizi), već sijedopožutjela kosa i sijeda braduljina iza koje se bijednik skrivao od ruke pravde. Kao takvog autor ga je detektirao kao čovjeka koji je sišao na „pravu mjeru“, to jest da je „sam lik Dragana Dabića pronašao njega“, a Haški tribunal obojicu.

No, pored spomenutih zločinaca, autor je „dužnu pažnju“ posvetio isto tako i likovima koji danas „veoma uspješno“ vode Miloševićevu, Karadžićevu i politiku Dobrice Ćosića, po uzusima njegove ideološke kupusare (kako sarkastično kaže Sarić) tzv. „Bosanski rat“. To je Milorad Dodik, kojeg pisac opisuje sa njegovim kolokvijalnim nadimkom „Mile Ronhil“, koji je taj nadimak dobio kao ratni profiter švercujući markiranu robu, a posebno cigarete marke „Ronhil“. Vrtoglavi uspon ovog lika, prvo kao čovjeka iz uskog kriminogenog miljea, pa onda kao čovjeka koji se zahvaljujući društvenim okolnostima vinuo u svijet visoke politike prvo u manjem entitetu, da bi vrlo brzo bio glavni protagonist nacionalističke, retrogradne i rušilačke politike prema BiH, autor ga je skenirao kao paradigmu *enfant terriblea*, „ojačalog i izdžipalog nestaška“, čovjeka sa jezičkim fondom od tristo riječi, sa „dikcijom krepalog vola“, negatora genocida nad Bošnjacima, ali čovjeka koji je svoje minimalno znanje maksimalno iskoristio i čovjeka koji po Ćosićevom diktatu radi na projektu „da Srbi ono što nisu u ratu dobili (odradili), dobiju (odrade) u miru“, a to je konačna podjela Bosne i Hercegovine i sjedinjenje sa Srbijom. On naočigled visokog predstavnika Lajčaka, koga pisac markira sa domaćim arhaičnim leksemom „alčak“, čija se, kako kaže autor, „slavenska duša sasvim uklopila u folkloristiku Dodikove životne i ideološke ambijentalnosti“, zbog čega profesora Sarića, kako kaže, „ne čudi njegova spremnost da se solidarizira s političkim konceptom i metodom koji na svakom koraku, nesmiljeno, beskrupulozno, hajvanski uporno blati zemlju u kojoj također uporno živi i koju želi vidjeti kao sastavni dio svoje sanjane otadžbine“.

Za pisca ovih „ekspertiza“ Miroslav Lajčak nije jedini „alčak“ od stranih „čimbenika“, što autor ističe u više eseja, pa čak jedan nosi naslov „Svi alčaci“. Tu je i Karla del Ponte, muškobanjasta „alčakuša“, čija tužiteljska uloga, kako kaže pisac, nikad nije bila eksplicitno principijelna, ponajviše zahvaljujući njoj baratalo se, danas već okamenjenom sintagmom i besmislenošću o „zaraćenim stranama u BiH“, te tako lingvistički i pravno stavljajući u istu ravan i agresore i žrtve, zbog čega su je ogorčeni Bosanci žargonski nazvali „Karleuša“. Posebno veliki alčaci su sudije Haškog tribunala, koje pisac ističe u eseju ironičnog naslova „Živjela pravda“ povodom donošenja bezlične i kvazipresude kojom se guraju prsti i baca prašina u oči cijelom čovječanstvu, a posebno žrtvama agresije. I pored više nego dovoljnih dokaza o izravnoj agresiji Srbije i Crne Gore, Sud donosi sramnu i iritirajuću odluku da Srbija snosi krivicu samo u toj mjeri što nije spriječila zločine. Gle ironije da spriječi zločine koje je sama počinila (*contradictio in adjecto*, op. a.), pa to je više od najveće groteske i sarkazma. To bi isto bilo kao optužiti lisicu što nije čuvala kokoši u kokošinju. Nečuveno. Također, pisac navodi posebno iritirajuću izjavu Antonija Cassesea, italijanskog pravnika i prvog predsjednika Haškog tribunala, koji je izjavio kako je „presuda pokušaj da se svima nešto dadne“, što se zaista može okarakterisati kao najvulgarnija trgovina i krajnje uvredljiv

način pacifiziranja ovih krvlju natopljenih prostora. Zaista, takvu nazovi presudu su mogli donijeti samo alčaci najgore vrste, bez časti i obraza i osnovnih moralnih skrupula.

Raskrinkavanju raznovrsnih oblika bosanskog zaumlja profesor Sarić ne zaboravlja ni na jednoj „strani“. Zaumlje se isto tretira gdje god je ono poniklo, čvrst je u svojim stavovima Sarić. Tako on kako sa izvrsnom preciznošću odslikava narcisoidnog Prlića, tako na isti način čini i sa Fikretom Abdićem, čiji mentalni sklop predstavlja riječima: „Žive oko nas ljudi koji ne trpe život ako oni u njemu nisu uvijek i na svakom koraku, na prvom i najvažnijem mjestu“. Tako autor njih dvojicu, kao naglašeno ekscentrične tipove, predstavlja kao paradigmatičnu kultu ličnosti za bosanskohercegovačko pa i šire balkansko područje, i gdje, kako kaže Ričard Holbruk, „svaki čovjek po rođenju zamišlja neku svoju kontrolnu tačku ili neki širi prostor, na kojem će despotički vladati“. Na tom tragu je i profesor Sarić koji kaže da „nije bilo nijedne bosanske, hercegovačke i jugoslavenske vukojebine u kojoj nije vladao neki Babo i u kojem se to jednom Babi, još za života, nije dizao živi spomenik slave, davao epitet narodnog sina, majstora velikog srca, bez kojeg se život vukojebine nije mogao ni zamisliti, bez kojeg bi sve bilo besmisleno“. Taj kult Babe (kult ličnosti) u esejima profesora Sarića tako snažno podsjeća na satirično štivo „Vođa“ i „Stradija“ Radoja Domanovića, samo sa tom razlikom što današnji „obožavatelji“ Babe, odnosno Vođe, ni na kraju svog puta, punog opasnosti i stradanja, nisu u stanju zaključiti da je Vođa od rođenja slijep, pa ga i dalje, u svoj svojoj tragičnoj zaludenosti, obožavaju i nastavljaju pratiti. Tako i danas zločinca Abdića, koji je imao viziju pravljenja države po diktatu, kako kaže autor, novoustoličenih balkanskih ukoljica braće Franje i Slobe, koji je slušajući obojicu, počinio strašne zločine u vlastitom narodu, nakon izdržane kazne zatvora, ponovo obožavan od jedne značajne grupe zaludenih i nikad osviještenih Bošnjaka. „O tempora, o mores“, rekli bi stari Rimljani.

U svojoj kritici svih anomalija, u eseju *Samarićani*, profesor Sarić ne pošteđuje nikoga, pa čak ni one „nedodirljive“, kao što su Amerikanci, „čijem vojniku ne može biti suđeno na teritoriju druge zemlje, bez obzira je li počinio krimen protiv čovječanstva i bez obzira je li počinio (uopće) zločin“, jer su Amerikanci kao svjetska policija legalizirali američki zločin, dali mu globalni imunitet, kako kaže pisac, i proizveli ga u „zločin iz nužde“, te se na taj način ne može tretirati kao zločin. Imajući to u vidu, trebalo nam je biti jasno da Američi i uopće zapadnom svijetu naša tragedija ništa nije značila, sve dotle dok se glavni agresor nije zadovoljio sa apetitima genocida i etničkog čišćenja lijeve obale Drine u širini od 50 kilometara, kako je inače planirano u velikosrpskim hegemonističkim planovima, za što Dobrica Ćosić kaže: „Dva veka mi imamo jedan isti cilj, a to je borba za oslobođenje i ujedinjenje srpskog naroda“. Dakako, iz ove mudre misli kao iz cjelokupnog opusa „oca svih Srba“ riječ *oslobođenje* (za Srbe) podrazumijeva „etničko istrebljenje“ Bošnjaka (op. a.), „kao osvetu naših vekovnih neprijatelja“, kako kaže Ćosić u svom (ne)djelu „Bosanski rat“.

Dok sa istočne strane sa svojom kontaminirajućom ideologijom svom silom upinje Dobrica Ćosić, u tom istom ostrašćenom dertu djeluju iste sile sa zapadne strane, kao i domaće sluganske sa kiptećim etnonacionalističkim silnicama. Tako pisac sa gađenjem (a kako bi drugačije) predstavlja Zdravka Tomca, kao „olinjalu mješinu“, čovjeka koji je i u svojoj vlastitoj domovini, a pogotovo u Zagrebu, prokužen, politički i etički otpisan, nepoželjan i jednima i drugima, koji iz svoje staračke samoljubivosti i egoizma ima potrebu da se „dovalja“ do Mostara gdje bi mogao da dadne „doprinos svoje elementarne manije, odnosno odiozno grandioznog konvertitstva od koje bi se iole obraznija i intelektualnija osoba, bar s vremena na vrijeme postidjela“. Takav čiča-Tomac, kakav

jeste, izdašno prebacuje normu u „borbi za Hrvate“, a istovremeno blati Bošnjake, koje naziva „muslimanima“, optužujući ih da su nezahvalni prema majčici Hrvatskoj, jer ih je primila, hranila i spasila živote. Imputirajući muslimanima dijaboličku herezu i „omiljenu“ kartu srpskih i hrvatskih nacionalista da žele islamsku državu, on se sa ogorčenjem u formi zloćudnog sarkazma pita: „Pa ko je još vidio i zamislio kako bi u ‘srcu Europe’, na samom ‘predziđu kršćanstva’ muslimani mogli imati svoju suverenu teritoriju čime bi se, dakako, napredno čovječanstvo inficiralo, nazadovalo i čime bi se ugrozio kršćanski poredak i kršćansko pravo na cjelokupan i čist evropski prostor?“ Ovo je samo jedna od izjava koja na najgrublji način podstiče na dehumanizaciju, pogrome i zločine nad muslimanima, izjava koja podstiče na kulturni prezir, koji je preduslov Huntingtonovom „Sukobu civilizacija“, prvo na ideološkom planu, pa onda i oružanom. Sintagme „inficirati napredno čovječanstvo“ i „čist evropski prostor“ zaista su pozivi za etničko čišćenje, bolje reći istrebljenje muslimana, koji se u ovom kontekstu predstavljaju kao korov ili opasna bolest, pa se sa takvim atributima trebaju neutralisati, kako bi tzv. „napredno čovječanstvo“ moglo slobodno da diše. Takav moralni epigon i drugi skribenti ne obrušavaju se samo na „muslimane“, on je strašnu paljbu često usmjeravao na predsjednika Mesića i druge normalne ljude, što autor na kraju svog eseja zaključuje: „Kad je i od blesavog Tomca – puno je“.

Međutim, građane Mostara ne uznemiravaju samo povremeni izleti spomenutog „mudrosera“ (kako ga autor od milošte zove) i drugih klonova, naravno tu ima i domaćih, koji su se u tom leglu guja dobro eksponirali, prličevskih tipova, koji u svakoj vlasti moraju „prebaciti normu hiperpatriotizma“, mijenjajući ideološku kožu, kao što zmija mijenja svoj svlak. Također, ključnu ulogu, koju nikako ne popuštaju, imaju crkveni velikodostojnici, na čelu sa biskupom Perićem, koji se u ovim esejima ističe i kao ideolog i kao kvazifilolog, tj. kao hrvatski Dobrica Ćosić. Puno je gluposti također i od domaćeg čiča-Tomca – Ive Mire Jovića, kojeg pisac opisuje kao tipičnog HDZ-ovskog klona, koji je ušao u „Feralovu“ antologiju „shit of the year“, 2006, na što pisac zaključuje da „granice gluposti ne mogu postojati upravo zahvaljujući slučajevima zvanim Ivo Miro Jović“. Poseban od „posebnih“ tipova je svakako Smiljko Šagolj. Tako autor tog predratnog sarajevskog novinara ističe kao personifikaciju najprizemnijeg kameleonstva, koji se od slugana koji je „čistio smrdljive tragove socijalističkih tvorova na vlasti, već rano izvještio u medijskom đubretarskom sluganstvu, zasnovanom na neupitnom talentu reporterskog falsifikatora, koji se početkom rata u BiH obreo u Mostaru, centru obavještajnog marketinga i ‘stolnom gradu’ hercegbosanskih kreatura“. Tako on, dočekavši svoju životnu šansu u ulozi šefa u promicanju ideološkog „ozračja“ svoje nove partije, sa krajnjom revnošću presvlači se iz odore komunističko-socijalistički dresiranog novinarskog dobermana u odoru medijskog bojovnika sa zadatkom da istinu o veličini i značaju „domovinskog rata“ prenese u hrvatske domove, ma gdje se oni nalazili, ali i da svojim falsifikatima i poganim jezikom mržnje dozira žestinu obračuna sa svim „nepoćudnim elementima“. Služeći visokim ciljevima svojih gazda on je, kako kaže pisac, „uredno i redovito, bez zastoja, sa neviđenim ushitom bljuvao retoriku patološke mržnje, urešenu stilskim sredstvima narodnog stihoklepca, zažarenih očiju, blentavo-sumanutu izražajnosti, zapaljen poput bošnjačkog krova, on se obraćao gledateljstvu stilom kojim se obraća čobanin svome stadu“. Tako revni slugan i podrepak svojih gazda, koji je tokom rata permanentno dozirao one najprljavije ljudske strasti, šireći mržnju među ljudima i potičući ih na zločine, nakon rata nastavlja svoju „novinarsku karijeru“ na poziciji profesora na studiju novinarstva Sveučilišta u Mostaru, što autor navodi kao frapantnu činjenicu. No, da bi sarkazam bio veći (da nije već pokojni), ne bi me čudilo da bi na tom studiju držao „etiku komuniciranja“ (op. a.) kao jedan od predmeta, što bi zaista bio pravi oksimoron, pa

čak više od toga. U tim nečasnim rabotama kvazinovinarstva u već markiranom stilu šagoljice u eseju „Sluganstvo“ Sarić kao vjernog Šagoljevog kлона ističe lik Dijane Čuljak, kao vanredno maštovitog falsifikatora u ulozi hrvatske novinarkе sa skandaloznim snimcima zarobljenih, na smrt prestrašenih vojnika regularne Armije, s podignutim rukama iza glave, kako u hrvatske kamere izgovaraju svoja imena i vojnu pripadnost, priznajući tako nečuven krimen koji su počinili, a to znači da su se drznuli pripadati nekoj tamo vojnoj opciji koja nije HVO-ova i koja se ne bori za svetu hrvatsku stvar. Snimivši tako mučki zarobljene vojnike, novinarka Hrvatske državne televizije prokomentirala je ambijent „Vranice“ u kojoj „muslimanski ekstremisti drže zatočene hrvatske civile“. Danas se ta ista spodoba kao i mnogi nečasni skoti posipa pepelom, pravdajući se izjavom da je „rat ružno vrijeme (...) i da se danas bavim ratnim izvještavanjem, vjerojatno ne bih koristila istu retoriku“. Naravno, kameleonski ili šagoljevski, što je isto. Na istom zadatku stvaranja etnotora pored vajnih ideologa i pojedinačnih revnih zločinaca jako važnu ulogu imali su i duhovni pastiri, vrhuška katoličke crkve, vjerni sufleri i nostalgičari za „uljudbom“ kakvu je imala NDH. Koliko se ljudi mogu javljati u najnižem animalnom izdanju, autor nam u eseju „Vonj“ predstavlja Vicu Vukojevića, bivšeg suca Ustavnog suda Republike Hrvatske, kojeg pisac po njegovom gnušanju prema islamu poredi sa Šešeljem, čak ga praktično i nadmašuje, jer kako kaže, „prljavštine koje mu se pripisuju apsolutno predstavljaju jednu od najtamnijih mrlja u hrvatskoj novijoj političkoj povijesti“. Taj čovjek je najpoznatiji po sramnoj priči o silovanju mlade Bošnjakinje, koje je počinio kao tadašnji brigadir HVO-a koji se zbog svoje spolne nemoći obrukao i kao muškarac i kao veliki bojovnik. Zasiurno ta njegova patološka mržnja prema islamu dozirana je od stalnog podsjećanja na muslimanku, kao užasno nezgodnog svjedoka njegove spolne invalidnosti. Imajući spomenuto u vidu, pisac pravi satiričnu usporedbu ove dvije rogobatne ljudske kreature riječima koje ih najbolje odslikavaju, kako kaže: „Sličnost između Šešelja i Vukojevića, dva brata po modelu zločina, i bukvalna je i simbolična. Jedan se rado slikao sa mašinkom koja možda nije pucala, a drugi je rado držao onu svoju mlohavu stvar, kivan na muslimanski vonj zbog kojeg ta njegova stvar, u njegovoj bojničkoj ruci, također nije mogla pucati“. Zato nije ni čudo što je svoj bijes transponirao na muslimanku, jer ko bi „imao srca“ da sav taj bijes usmjeri na sebe?!

Nasuprot spomenutoj ljudskoj bagri, u eseju „Miljenik zavičaja“ autor, za razliku od naprijed fokusiranog zla, sa posebnim zadovoljstvom osvjetljava humanistički lik Jole Muse, koji se od svojih najranijih dana posvetio pozitivnim vrijednostima postavši sinonim „radničke majke“, mecenom kulturnih i umjetničkih poduhvata, dobrotvorom socijalnih slučajeva, donatorom društvenih projekata, pomagačem sportskih i drugih kolektiva, što ga je učinilo „miljenikom zavičaja“, kako je pisac i naslovio jedan esej. Razlučujući dobro od zla, te ističući zlo kao bolest, koja ponekad kontaminira cijelo društvo, što je pisac nastojao pokazati u esejima kroz već prikazane tipove, pravo je zadovoljstvo, kako piscu tako i čitaocu, „naići“ na čovjeka kakav je Jole Musa. Naravno, o njegovim vrlinama i uopće ljudskom habitusu se ponešto znalo mnogo dalje od Mostara, u cijeloj BiH, pa i u bivšoj državi, ali je poseban kuriozitet kada pisac, kao izravni svjedok i oštar kritičar u ovom slučaju, ne upotrijebi „šibu“, već samo atribute vrline i čovječnosti. U najtežim trenucima kad je kipteće zlo kontaminiralo većinu, on je imao hrabrosti da se javno očituje protiv zla, distancira prema politici genocida i svakojakih tortura, kako kaže autor, „gdje vlada duga noć dugih noževa i gdje se u zvaničnim kabinetima, tajno i nezvanično, donose odluke napadno slične onima koje su donošene svojevremeno u Rajstagu“. U tom ambijentu mraka i pomračenih umova Sarić je kao Diogen Laerćanin sa svijećom tražio čovjeka, i kad je osvjetlio lik Jole Muse, samo što nije nićeanski kriknuo „Ecce homo“ (*Evo čovjeka*). Međutim i Jole Musa, kao i mnogi „dobri

ljudi u vremenu zla“, bili su žrtve tog vremena i negativne ostrašćenosti koja je zahvatila najveći dio društvenog tkiva. Nažalost, bolest se brzo širila pa je za tili čas cijela Bosna i Hercegovina bila žrtva kiptećeg nacionalizma i kolektivnog ludila u kojem su mnogi visokomoralni i čestiti ljudi pokleknuli i inkorporirali se u taj ambijent. To je vrijeme žestokih ideologija, jezika mržnje i Hobsovog prirodnog stanja „rata svih protiv svih“ (bellum omnia contra omnes). U tom ambijentu ludila sve što je bilo razumno bilo je smetnja bujicama negativne ostrašćenosti koja je dobrano zahvatila kolektivnu svijest. Svaki razuman čovjek bio je žrtva, žrtva agresije, nasilja i mržnje, koja se širila kao duh iz boce, duh koji kada jedanput izađe iz boce više se ne vraća u nju. Tako je u tom „tektonskom“ poremećaju, kada su obezvrijeđene sve vrijednosti i kada su svi normalni ljudi postali žrtve zaumlja.

Tako autor kao paradigmu žrtve u svom eseju „Žrtva“ predstavlja jednog „dobrička“, čovjeka kojem je sudbina namijenila teret, čovjeka čiji se životni vijek može opisati u permanentnim problemima, neizvjesnostima, zapletima i „vječitom igranju na žici“, što pisac opisuje sa starim bosanskim leksemom „kuburli“ (u vječitim problemima), ali također životom sadržajno bogatim, harizmatičnim, čovjeka kog je „fatalno sudbinsko otrgnuće pronašlo, bez njegove stvarne krivice ili htijenja“. Tako pisac predstavlja Aliju Izetbegovića, prvog predsjednika Predsjedništva suverene, nezavisne ali i „žrtvovane zemlje“, koju su početkom devedesetih godina prošlog vijeka napadali agresori i sa lijeve i sa desne strane, isto kao što se dešavalo kroz cijelu bosanskohercegovačku prošlost, za koju hrvatska povjesničarka Nada Klaić kaže „da su Srbi i Hrvati uvijek pružali ruke prema Bosni, ali se ni srpska ni hrvatska formula nisu mogle primijeniti na Bosni“. Tako se Alija našao na „brisanom prostoru“ baš u vrijeme odveć dugo pripremane disolucije Jugoslavije, kada su već bili spremni planovi raspčavanja BiH. On je tragični junak koji se drznuo stati naspram nesrazmjerno jačih sila, „sila rastočnica“ njegove zemlje, pa je zbog toga svaka njegova riječ, čin ili odluka zlonamjerno protumačena i optužujuća.

Tada su bila jedino važna pitanja: s kim si? i protiv koga si? Pitanje neutralnosti se tretiralo isto kao negativan odgovor, tako da je Alija koji je zauzeo neutralan stav prema srpsko-hrvatskom sukobu bio kriv i jednima i drugima, naprosto „kriv je što je živ“, jer u protivnom ne bi nikom „smetao“. Njegov neutralni stav redukovan na rečenicu: „To nije naš rat“, istrgnutu iz konteksta, koja postaje glavnim uzrokom napada i sa jedne i sa druge strane, a ta rečenica postaje najinkriminalnija u novijoj historiji južnoslavenskih plemena, koja je odjedanput postala glavni uzrok svih sukoba na Balkanu, pa su tako i Srbi i Hrvati, obrušavajući se na Aliju, zaboravili prave razloge svojih ljutih antagonizama. Dakle, nađen je „žrtveni jarac“, a mi Srbi i Hrvati lahko ćemo se dogovoriti, kako vele, što je i činjeno sa dogovorima Tuđman – Milošević i Boban – Karadžić još mnogo prije zvanične agresije kao i u toku agresije. Tako u zajedničkom zločinačkom poduhvatu nisu se libili da javno iskažu svoje simpatije jedni prema drugima, kao i animozitete prema Aliji kao remetilačkom faktoru. To se jasno vidi i u izjavi Tuđmana koji kaže da on više voli da ima posla sa Miloševićem, nego sa Izetbegovićem, kog je opisao kao „Alžirca i fundamentalistu“, dok je Milošević inteligentniji, drži do riječi, i u svakom slučaju je „jedan od nas“, što bi trebalo da znači da je Milošević, za razliku od Izetbegovića, „kršćanin“, zaključuje Miloš Minić u svojoj knjizi „Dogovori u Karađorđevu o podjeli BiH“. Tako su i jedni i drugi, ne dobivši željenu pokornost prema svojim planovima, Alijinu rečenicu „To nije naš rat“ protumačili kao staru hegemonističku maksimu „ko nije sa nama – taj je protiv nas“. Dakle, sa početkom disolucije Jugoslavije bilo je važno opredjeljenje „s kim si“ i „protiv koga si“, pa se čak i neutralan stav, kakav je Alija zauzeo,

računao i sa jedne i sa druge strane kao neprijateljski i protiv jednih i protiv drugih, što je apsurd nad apsurdima. „Ne držeći nikome stranu“, spomenutu izjavu autor ovog eseja tumači na sasvim jednostavan i sasvim razumljiv način, kao izraz opravdanog etičkog i pacifističkog uvjerenja, koje se protivi svakom ratu, što je sasvim normalno, razumno i humano, jer spomenuta rečenica je najdublji izraz pacifizma i naprosto znači: „Ja nisam za rat“, jer kako je često izjavljivao: „Za rat je potrebno dvoje“ u značenju dvije strane, a svojom „sataniziranom izjavom“ Alija je implicite rekao da on nije jedna od te dvije ratom inspirisane strane. Međutim, kako kaže autor, treba razumjeti situaciju u kojoj se našao taj čovjek priklješten između dva zla koja su priklještila njegovu zemlju i koji je poslužio kao „žrtveni jarac“, kao žrtva neumrlog antagonizma „turskog kompleksa koji je „dovoljan“ za tobože moralno opravdanje agresorskih namjera. Tako je Alija, unatoč svemu, nakon svih nanesenih nepravdi povrh svega, opet kao „žrtva“, morao potpisati još nepravedniji mirovni ugovor koji je zaustavio rat, ali ugovor koji ne obećava „mirnu Bosnu“. Na osnovu svega „kuburli“ i svega što je ovaj čovjek prodeverao, u njegovom slučaju autor bi sa malim odstupanjem od onog ničeanskog diskursa zasigurno mogao reći: „Evo (deverli) čovjeka – čovjeka – žrtve“, kome je sudbina dodijelila veliku i tešku mesijansku ulogu.

No, kako će biti „mirna Bosna“, kada, kako navodi autor, Andrićevu gnomu da „rat, i najduži, samo protrese pitanja zbog kojih se zaratilo, a njihovo rješenje ostavlja vremenima koja nastupaju poslije sklapanja mira“. Dakle, nepravedan Dejtonski mirovni ugovor je zaustavio „vrući rat“, ali je donio „hladni mir“, u kojem su mnoga i ključna ratom protresena pitanja ostala, kao neuništiv korov, koji, evo svjedoci smo, cvjeta li cvjeta. Nacionalističke ideologije, stare i nepremostive podjele, dobile su „pravo građanstva“ pa čak su se i ustabilile i postale „normalne“. To pokazuju, između ostalog, nacionalni i konfesionalni identifikatori koji se nalaze na mjestima na kojima po uzusima normalnog razuma ni u kom slučaju tu ne bi trebali biti. Tako se zastava, kao najvažniji nacionalni identifikator, zlorabi na utakmicama, huliganskim feštama nakon TV-prenosa kako domaćih tako i utakmicama drugih država, kao naprimjer, Turske i Hrvatske, gdje su huliganski neredi u Mostaru izravno dali mnogima šlagvort za razmišljanje o Huntingtonovoj tezi o „sukobu civilizacija“. Također, zastave lepršaju na vjetru bez ikakvog značajnog sakralnog, sekularnog ili nekog drugog razloga. Tako hrvatske zastave u mjestu Potoci na ulazu u Mostar „lepršaju na vjetru“ tokom cijele godine. Zašto? – pitanje je na koje neko ko nije upoznat sa bosanskohercegovačkim prilikama ne bi znao odgovoriti. Međutim, kako kaže autor, one kao i onaj „mega križ“ na brdu Hum obilježavaju etnotor, te „nakon stravičnog požara, koji još tinja, dosljedno upozoravaju i prijete“, na osnovu čega autor zaključuje da „vjetar zna oživjeti zapretanu vatru, a na vjetru i svaka zastava leprša“, što će reći da su latentne opasnosti da se „bosanski lonac“, „začinjen sa raznim začinima“ za tili čas pregrije i prekupi, na što je autor kroz mnoge eseje u kojima je ne samo dodirnuo već u cijelosti raskrinkao mnoge negativne ličnosti, patološke pojave, događaje, zločine i zločince, kriminalce, svjetske probisvijete i razne duhovne ništarije, koji će jednoga dana završiti na smetljištu historije, u čemu je velika zasluga ove knjige.

Zaključak

Pored izuzetne literarne vrijednosti knjige, posebno treba naglasiti odvažnost Safeta Sarića da „stvari nazove pravim imenom“, da se posluži „oštrim“ leksemima i sintagmama, da neka lica i objekte namjerno napiše malim slovima kako bi ih sveo na „pravu mjeru“ (uz napomenu: „Neka čitalac ne bude zabrinut nad mojim pravopisom“). Također, on se ponegdje ne ustručava da koristi arhaizme, pa čak i vulgarne riječi, naravno da bi se u punini izrazila misao i nazvale stvari onakve kakve jesu, da bi se pojačala impresija, ali i kritička stigma. Zaista, u Sarićevoj knjizi ima svega; mnogo toga je detektirao i silinom svog književnog izražaja „razvršio“, rastavio na proste faktore i ukupni svoj „In factu“ čitaocu u svojoj umjetničkoj vizuri „na tanjiru servirao“.

Uzevši sve u obzir, ovu „zbirku ekspertiza“ zbog svega spomenutog kao i zbog ukupnog dojma za kog bi mi trebalo puno više prostora za elaboriranje, kao impresivnu kritiku, bezmalo shvatam kao „bič božiji“ u rukama Safeta Sarića, „bič“ koji bi nas trebao trznuti iz kolektivnog drijemeža i kratkoročnog pamćenja, erozije moralnih vrijednosti i opće infantilnosti. Zato, ovo djelo, kao i svaku konstruktivnu kritiku, smatram nasušnom potrebom koja će nam, prije svega, potaknuti tranziciju svijesti te zbog toga smatram da bi trebala biti čitalački prioritet svih normalnih, razumnih i dobronamjernih ljudi u Bosni i Hercegovini a i šire. U protivnom ostat će samo krik kritičke misli u pustinji opće mrtvaje i beznađa.